UOT 902

NƏRGİZ AXUNDOVA
AMEA Arxeologiya və Antropologiya İnstitutu
nargizaxundova80@gmail.com

ORTA VƏ SON TUNC DÖVRÜNDƏ QƏDİM YAŞAYIŞ YERLƏRİ VƏ DƏFN ABİDƏLƏRİNİN TİPOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

DOI: https://doi.org/10.36719/2708-065X/112/192-197

Bu məqalədə Orta və Son Tunc dövrlərində Qafqaz, xüsusilə Azərbaycan ərazisində formalaşmış yaşayış məskənlərinin və dəfn abidələrinin tipoloji xüsusiyyətləri araşdırılır, arxeoloji materiallar əsasında məskunlaşma formalarının sosial-iqtisadi və ideoloji aspektləri təhlil olunur. Müəyyən edilmişdir ki, açıq tipli yaşayış yerləri əsasən əkinçilik və maldarlıqla məşğul olan icmalar üçün xarakterik olmuş, qala tipli məskənlər isə müdafiə və inzibati funksiyalar daşımışdır. Dəfn abidələri – kurqanlar, torpaq qəbirləri və daş qutu qəbirləri – cəmiyyətin sosial təbəqələşməsini, dini inanclarını və dünyagörüşünü əks etdirir. Araşdırma göstərir ki, yaşayış məskənləri ilə dəfn ənənələri arasında sıx qarşılıqlı əlaqə mövcuddur və bu əlaqə Orta və Son Tunc dövrü cəmiyyətlərinin strukturunu anlamaqda mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Açar sözlər: Orta Tunc dövrü, Son Tunc dövrü, yaşayış məskənləri, dəfn abidələri, arxeologiya, sosial struktur.

Giriş. Orta və Son Tunc dövrləri bəşər tarixində sosial-iqtisadi münasibətlərin formalaşması və mədəni inkişafın sürətlənməsi baxımından mühüm mərhələ hesab olunur. Bu dövr xüsusilə Qafqaz ərazisində cəmiyyətin istehsal fəaliyyəti, məskunlaşma formaları və sosial strukturunda baş verən əsaslı dəyişikliklərlə xarakterizə olunur. Metallurgiyanın, xüsusilə tunc istehsalının geniş yayılması əmək alətlərinin təkmilləşməsinə, təsərrüfat fəaliyyətinin intensivləşməsinə və yeni sosial münasibətlərin formalaşmasına şərait yaratmışdır.

Orta və Son Tunc dövrlərində yaşayış məskənlərinin planlaşdırılması, yerləşmə arealı və tikinti xüsusiyyətləri əhalinin təsərrüfat fəaliyyəti, təbii-coğrafi şərait və sosial təşkilatlanma səviyyəsi ilə sıx bağlı olmuşdur [4]. Bu dövrdə açıq tipli yaşayış yerləri, qala tipli məskənlər və mövsümi məskənlər kimi müxtəlif yaşayış formaları meydana çıxmışdır.

Dəfn abidələri cəmiyyətin sosial strukturu, dini inancları və ideoloji baxışları haqqında mühüm məlumatlar verir. Kurqanlar, torpaq qəbirləri və daş qutu tipli dəfnlər sosial fərqlərin, ritual ənənələrin və dünyagörüşünün maddi ifadəsi kimi çıxış edir. Bu baxımdan, Orta və Son Tunc dövrü yaşayış məskənləri və dəfn abidələrinin öyrənilməsi qədim cəmiyyətlərin sosial-mədəni inkişafının dərin təhlili üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir [2].

Əsas hissə. Qafqaz ərazisində, o cümlədən Azərbaycanda Orta Tunc dövrü e.ə. II minilliyin əvvəllərindən ortalarına qədər olan mərhələni əhatə edir. Bu dövrdə metallurgiyanın, xüsusilə tunc istehsalının inkişafı iqtisadi münasibətlərin əsasını təşkil etmiş, əkinçilik və maldarlığın paralel inkişafı isə icma həyatının strukturlaşmasına səbəb olmuşdur [11, s.12]. Arxeoloji materiallar göstərir ki, həmin mərhələdə istehsal alətlərinin təkmilləşməsi yaşayış məskənlərinin planlaşdırılmasına və məskunlaşma sıxlığının artmasına birbaşa təsir etmişdir [12].

Bu dövrdə tayfa birliklərinin güclənməsi, sosial təbəqələşmənin dərinləşməsi və mülkiyyət münasibətlərinin formalaşması müşahidə olunur. Arxeoloji qazıntılar zamanı aşkarlanan zəngin dəfn inventarları - silahlar, bəzək əşyaları və məişət predmetləri - sosial status fərqlərinin mövcudluğunu aydın şəkildə göstərir. Orta və Son Tunc dövrlərində yaşayış məskənlərinin yerləşməsi təbii-coğrafi mühitlə sıx bağlı olmuşdur. Dağətəyi və dağlıq ərazilərdə müdafiə xarakterli, möhkəmləndirilmiş yaşayış yerləri üstünlük təşkil etdiyi halda, düzənlik ərazilərdə açıq tipli məskənlər yayılmışdır. Arxeoloji tədqiqatlar aşağıdakı əsas tipoloji qrupları ayırmağa imkan verir: Açıq tipli yaşayış məskənləri; Qala tipli yaşayış yerləri; Mövsümi məskənlər.

Qala tipli yaşayış yerləri isə əsasən dağlıq və dağətəyi zonalarda, strateji mövqelərdə salınmışdır. Bu məskənlər müdafiə məqsədi daşıyan qalın divarlarla, bəzən də təbii relyefdən istifadə edilərək qurulmuşdur. Arxeoloji materiallar göstərir ki, bu tip yaşayış yerləri sosial təbəqələşmənin güclənməsi, tayfa birlikləri arasında rəqabətin artması və təhlükəsizlik ehtiyaclarının yüksəlməsi ilə birbaşa bağlı olmuşdur [12]. Qala tipli məskənlərdə aşkar edilən silah nümunələri və möhkəm tikinti qalıqları həmin ərazilərin strateji əhəmiyyətini təsdiqləyir.

Cədvəl 1.

Yaşayış məskənləri tipləri üzrə "keyfiyyət statistikası" (müqayisəli)

Göstərici	*Açıq tipli məskən*	*Qala tipli məskən*	*Mövsümi məskən*
Coğrafi yayılma ehtimalı	Yüksək (düzənlik/çay vadisi)	Orta (strateji yüksəkliklər)	Orta–Yüksək (yaylaq–qışlaq zonaları)
Daimi məskunlaşma səviyyəsi	Yüksək	Yüksək	Aşağı
Müdafiə infrastrukturu	Aşağı	Yüksək	Aşağı
Təsərrüfat intensivliyi	Yüksək (əkinçilik + maldarlıq)	Orta (nəzarət + ehtiyat bazası)	Orta (maldarlıq)
Sosial iyerarxiyanın izləri	Orta	Yüksək	Aşağı–Orta
Plan quruluşunun mürəkkəbliyi	Orta	Yüksək	Aşağı
Maddi mədəniyyət bolluğu	Yüksək	Orta–Yüksək	Aşağı–Orta
Tədqiqatda aşkar olunma ehtimalı	Yüksək	Orta	Aşağı (müvəqqəti izlər)

Mənbə: *Kushnareva, K. Kh. The Southern Caucasus in Prehistory: Stages of Cultural and Socioeconomic Development from the Eighth to the Second Millennium BC. University of Pennsylvania Museum, 1997; Narimanov, İ. G. Drevnyaya kultura Azerbaidzhana. Bakı: Elm, 1987; müəllif tərəfindən arxeoloji və etnoqrafik tədqiqatların ümumiləşdirilməsi əsasında tərtib edilmişdir.*

Cədvəl 1-də Orta və Son Tunc dövrlərində mövcud olmuş yaşayış məskənlərinin əsas tipoloji xüsusiyyətləri sistemli şəkildə ümumiləşdirilmişdir. Açıq tipli yaşayış məskənləri əsasən əkinçilik və maldarlıqla məşğul olan icmalar üçün xarakterik olmuş, qala tipli məskənlər isə müdafiə və idarəetmə funksiyalarını yerinə yetirmişdir. Mövsümi məskənlər isə yarımköçəri təsərrüfat modelinin mövcudluğunu əks etdirərək iqtisadi fəaliyyətin çevikliyini nümayiş etdirir.

Orta və Son Tunc dövrü dəfn abidələri ictimai stratifikasiyanın, dini inancların və dünya görüşünün öyrənilməsi baxımından mühüm mənbədir [1].

Orta və Son Tunc dövrlərinə aid dəfn abidələri qədim cəmiyyətlərin sosial quruluşu, dini dünyagörüşü və ideoloji təsəvvürlərinin öyrənilməsi baxımından mühüm mənbə hesab olunur. Arxeoloji materiallar göstərir ki, bu dövrdə dəfn mərasimləri sadə basdırılma aktı olmaqdan çıxaraq müəyyən rituallar, simvolik anlamlar və sosial göstəricilər daşıyan kompleks mərasim xarakteri almışdır. Azərbaycan ərazisində aparılmış arxeoloji tədqiqatlar dəfn abidələrinin əsasən üç əsas tip üzrə formalaşdığını göstərir: kurqan tipli qəbirlər, torpaq qəbirləri və daş qutu (kromlex) tipli qəbirlər [14].

Kurqan tipli qəbirlər Orta və Son Tunc dövrlərinin ən xarakterik dəfn abidələrindən hesab olunur. Bu tip qəbirlər adətən torpaq və ya daş yığıntısından ibarət olub, mərkəzində bir və ya bir neçə dəfn kamerası yerləşir. Kurqanlar əsasən cəmiyyətin nüfuzlu üzvlərinə – tayfa başçılarına, hərbi liderlərə və ya sosial baxımdan seçilən şəxslərə məxsus olmuşdur. Qəbirlərin daxilində silahlar, bəzək əşyaları, məişət əşyaları və heyvan qurbanlarının qalıqları aşkar edilmişdir ki, bu da ölünün axirət həyatına inamın və sosial status fərqlərinin mövcudluğunu göstərir. Kurqanların ölçüləri və zənginliyi onların sahiblərinin ictimai mövqeyi ilə birbaşa əlaqəli olmuşdur [2].

Daş qutu (kromlex) tipli qəbirlər isə daha mürəkkəb konstruksiyası ilə seçilir. Bu tip qəbirlər daş plitələrin düzbucaqlı formada düzülməsi ilə yaradılır və bəzi hallarda dairəvi daş düzümü – kromlexlə əhatə olunur. Daş qutu qəbirləri əsasən rituallarla bağlı olmuş və ölünün xüsusi statusunu əks etdirmişdir. Belə qəbirlərdə tapılan dəfn inventarı - bəzək əşyaları, silah nümunələri və keramika məmulatları - dəfn mərasiminin simvolik xarakter daşıdığını və dini inancların inkişaf səviyyəsini əks etdirir. Kromlexlərin mövcudluğu günəş kultu və kosmik təsəvvürlərlə əlaqələndirilir və bu, Orta və Son Tunc dövrlərində ideoloji düşüncənin mürəkkəbləşdiyini göstərir [3].

Cədvəl 2.

Orta və Son Tunc dövründə dəfn abidələrinin statistik paylanması

Dəfn növü	*Aşkarlanma tezliyi (%)*	*Əsas yayılma arealı*	*Sosial təbəqə göstəricisi*
Kurqan tipli qəbirlər	30–35 %	Dağlıq və dağətəyi ərazilər	Yüksək sosial status, tayfa başçıları
Torpaq qəbirləri	45–55 %	Düzənlik və yarımdağlıq zonalar	Orta və aşağı sosial təbəqələr
Daş qutu (kromlex) qəbirləri	15–20 %	Dağlıq ərazilər, kult mərkəzləri	Ritual və dini xarakterli dəfnlər

Mənbə: *Kushnareva, K.Kh. The Southern Caucasus in Prehistory. Cambridge University Press, 1997: Narimanov, İ.G. Drevnyaya kultura Azerbaidzhana. Bakı: Elm, 1987: Абдуллаев, Г.М. Археологические памятники Азербайджана эпохи бронзы. Bakı, 2002: Махмудов, Ф Р. Древние племена Азербайджана. Bakı, 2008.*

Cədvəl 2-dəki statistik bölgü Azərbaycan ərazisində aparılmış arxeoloji tədqiqatların ümumiləşdirilmiş nəticələrinə əsaslanır. Kurqan tipli qəbirlərin nisbətən azlıq təşkil etməsi onların əsasən sosial elitanın nümayəndələrinə məxsus olduğunu göstərir. Torpaq qəbirlərinin say üstünlüyü isə əhalinin əsas kütləsinin sadə təsərrüfat strukturu ilə yaşadığını sübut edir. Daş qutu tipli qəbirlərin mövcudluğu isə dini-ideoloji baxışların inkişaf səviyyəsini və mərasimlərin simvolik xarakter daşıdığını göstərir. Bu statistik bölgü Qafqaz arxeologiyası üzrə aparılmış sahə tədqiqatlarının ümumiləşdirilmiş nəticələrinə əsaslanır və konkret abidələr üzrə aparılan qazıntı materialları ilə uyğunluq təşkil edir.

Dəfnlərdə tapılan maddi mədəniyyət nümunələri dövrün ideoloji və sosial strukturu haqqında mühüm məlumat verir: Tunc silahlar (xəncər, nizə ucluqları, ox ucluqları); Bəzək əşyaları (tunc bilərziklər, muncuqlar, üzük və s.); Keramika nümunələri (ornamentli və cilalı qablar); Qurbanlıq heyvan qalıqları (ritual inancların sübutu) [6].

Tunc silahlar - xəncərlər, nizə və ox ucluqları - əsasən kişi qəbirlərində aşkar olunur və hərbi təbəqənin mövcudluğunu göstərir. Bu silahlar yalnız müdafiə və ov məqsədi daşımamış, eyni zamanda sosial statusun göstəricisi kimi çıxış etmişdir [13]. Xüsusilə zəngin işlənmiş və texniki cəhətdən inkişaf etmiş silah nümunələri həmin şəxsin icma daxilində nüfuzlu mövqeyə malik olduğunu göstərir. Silahların dəfnə daxil edilməsi ölünün axirət dünyasında da bu statusu davam etdirəcəyinə dair inanclarla əlaqələndirilir. Bəzək əşyaları - tunc bilərziklər, boyunbağılar, muncuqlar və üzük formalı əşyalar - dəfn komplekslərində geniş yayılmışdır. Bu əşyalar həm estetik, həm də simvolik məna daşımışdır.

Keramika məmulatları dəfn abidələrinin mühüm komponentlərindən biri olmuşdur [8]. Qabların forması, ornamentasiyası və yerləşdirilmə tərzi dini inanclar və gündəlik həyatla bağlı mühüm məlumatlar verir. Keramika qabların qida və içki ilə əlaqəli olması ölünün axirət dünyasında da maddi təminata ehtiyacı olduğu inancını əks etdirir. Ornamentlərin simvolik xarakteri isə kosmik və mifoloji təsəvvürlərlə bağlı olmuşdur [15].

Qurbanlıq heyvan qalıqları dəfn mərasimlərinin mühüm elementlərindən biri hesab olunur. Bu qalıqlar adətən iri və xırdabuynuzlu heyvanlara məxsus olub, qurbanvermə ənənəsinin geniş yayıldığını göstərir. Heyvan qurbanları ölünün ruhunun qorunması, axirət dünyasında rifahının təmin edilməsi və ilahi qüvvələrlə əlaqənin qurulması məqsədi daşıyırdı. Bu cür tapıntılar dini inancların inkişaf səviyyəsini və icma daxilində ritual davranışların formalaşdığını aydın şəkildə nümayiş etdirir [7].

Cədvəl 3.

Orta və son tunc dövründə dəfn inventarının tərkibi və funksional xüsusiyyətləri

İnventar növü	*Tapıntı nümunələri*	*Funksional və ideoloji mənası*
Tunc silahlar	Xəncərlər, nizə ucluqları, ox ucluqları	Hərbi gücün və sosial statusun göstəricisi; ölünün döyüşçü kimliyini və icmadakı mövqeyini əks etdirir
Bəzək əşyaları	Tunc bilərziklər, muncuqlar, üzük və sırğalar	Estetik zövq, sosial fərqlənmə və status göstəricisi; bəzi hallarda rituallarla əlaqələndirilir
Keramika məmulatları	Ornamentli və cilalı qablar, saxsı küplər	Məişət və rituallar üçün istifadə olunmuşdur; axirət həyatına inamın ifadəsidir
Qurbanlıq heyvan qalıqları	İri və xırdabuynuzlu heyvan sümükləri	Dini ayinlərin və qurbanvermə ənənələrinin mövcudluğunu göstərir

Mənbə: *Kushnareva, 1997; Narimanov, 1987; Abdullayev, 2002.*

Cədvəl 3-də dəfn inventarına dair məlumatlar Orta və Son Tunc dövrlərində aparılmış arxeoloji tədqiqatların nəticələrinə əsaslanır və bu dövrdə cəmiyyətin sosial quruluşu, dini inancları və iqtisadi münasibətləri haqqında mühüm bilgilər verir. Qazıntılar zamanı aşkar edilmiş tunc silahlar (xəncər, nizə və ox ucluqları) əsasən hərbi funksiyanı və sosial statusu əks etdirir, bəzək əşyaları isə (bilərzik, muncuq, üzük) estetik zövqlə yanaşı, sosial fərqlənmənin göstəricisi kimi çıxış edir. Keramika məmulatları gündəlik məişət və ritual məqsədlər üçün istifadə olunmuş, qurbanlıq heyvan qalıqları isə dini ayinlərin və axirət inancının mövcudluğunu sübut etmişdir [9].

Orta və Son Tunc dövrlərinə aid dəfn abidələrində aşkar olunan maddi mədəniyyət nümunələri həmin dövr cəmiyyətlərinin sosial quruluşu, ideoloji baxışları və dini inancları haqqında mühüm elmi məlumatlar təqdim edir [10]. Arxeoloji materialların təhlili göstərir ki, dəfn mərasimi sadəcə fiziki basdırılma aktı deyil, eyni zamanda simvolik və ideoloji məna daşıyan kompleks ritual sisteminin tərkib hissəsi olmuşdur.

Nəticə. Arxeoloji materialların təhlili göstərir ki, bu dövrlərdə məskunlaşma formaları və dəfn ənənələri təsadüfi deyil, əksinə, mövcud ictimai münasibətlərin və iqtisadi fəaliyyətin bilavasitə nəticəsi olmuşdur. Dəfn abidələrinin tipoloji təhlili göstərir ki, Orta və Son Tunc dövrlərində sosial təbəqələşmə artıq formalaşmış, bu isə kurqan tipli qəbirlərin meydana çıxması, zəngin dəfn inventarının mövcudluğu və ritual elementlərin mürəkkəbləşməsi ilə özünü göstərmişdir. Torpaq və daş qutu tipli qəbirlər isə cəmiyyətin geniş təbəqələrinin həyat tərzini və inanclar sistemini əks etdirən əsas arxeoloji mənbələr kimi çıxış edir. Dəfn inventarında müşahidə olunan silahlar, bəzək əşyaları və keramika məmulatları həmin dövrdə sosial statusun, iqtisadi imkanların və ideoloji baxışların formalaşma səviyyəsini aydın şəkildə əks etdirir. Orta və Son Tunc dövrü Azərbaycan ərazisində sosial-iqtisadi strukturun mürəkkəbləşməsi, icma münasibətlərinin diferensiasiyası və dini dünyagörüşün sistemləşməsi baxımından həlledici mərhələ olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Nicola, L. (2025). Ganja Region Kurgan Archaeological Project 2018–2024. Azerbaijan Journal of Archaeology and Anthropology.
2. Eminli, J., Knauß, F. S., & Gütte, M. (2025). Garajamirli and Beyond: Azerbaijan–German Project. Preliminary Report on the Excavations at Gurban Tepe and the Survey in Seyidlar 2023–2024. Azerbaijan Journal of Archaeology and Anthropology.
3. Agalarzade, A.M. (2022). Grave Monuments in South-Eastern End of the South Caucasus: Late Bronze – Early Iron Age Kurgans. Povolzhskaya Arkheologiya, 1(39).

4. Passerini, A. (2022). Thirty years in the making: A critical overview of the Kura-Araxes periodization from a radiocarbon perspective. ARAMAZD: Armenian Journal of Near Eastern Studies, 16(1-2), 323-349. DOI: 10.32028/ajnes.v16i1-2.1836.
5. Losaberidze, L., Kirkitadze, G., Akhalaia, M., Lobjanidze, M., Zimmerman, M., & Elashvili, M. (2024). New insights into complex social organization in the southern Caucasus – Late Bronze Age–Early Iron Age settlement patterns in the Shiraki Plain (southeast Georgia). E&G Quaternary Science Journal, 73, 145-158. DOI: 10.5194/egqsj-73-145-2024
6. Narimanishvili, D. (2019). Late Bronze–Iron Age fortification complexes of the historical Javakheti region, Georgia. Antiquity (Cambridge).
7. Karimikiya, A. (2020). An introduction to the culture of Khojaly–Gadabay in the South Caucasus and NW Iran…
8. Blocher, F., Bukhrashvili, P., & Davitashvili, S. (2025). Excavations at Nazarlebi (East Georgia) 2021–2022: A Late Bronze/Early Iron Age Sanctuary. In Proceedings of the 13th ICAANE (Copenhagen 2023), Vol.2, 31-42. DOI: 10.13173/9783447123761.031
9. Khalilov, T. (2023). Pottery in the Bronze Age of Nakhchivan. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 10(6), 2048–2072.
10. Khalilov, T., Mirzaei, M., & Alizadeh, N. N. (2017). An Environmental Study of Azerbaijan in the Late Bronze–Early Iron Age Based on Archaeological Data. Arts and Social Sciences Journal, 8(1). DOI: 10.4172/2151-6200.1000244
11. Kushnareva, K. Kh. (1997). The Southern Caucasus in Prehistory: Stages of Cultural and Socioeconomic Development from the Eighth to the Second Millennium BC. Philadelphia: University of Pennsylvania Museum.
12. Narimanov, İ. G. (1987). Drevnyaya kultura Azerbaidzhana. Bakı: Elm.
13. Абдуллаев, Г. М. (2002). Археологические памятники Азербайджана эпохи бронзы. Баку: Элм.
14. Kohl, P. L. (2007). The Making of Bronze Age Eurasia. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Smith, A. T. (2003). The Political Landscape: Constellations of Authority in Early Complex Polities. Berkeley: University of California Press.

НАРГИЗ АХУНДОВА
НАН Азербайджана Институт Археологии и Антропологии

ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДРЕВНИХ ПОСЕЛЕНИЙ И ПОГРЕБАЛЬНЫХ ПАМЯТНИКОВ ЭПОХИ СРЕДНЕГО И ПОЗДНЕГО БРОНЗОВОГО ВЕКА

В статье рассматриваются типологические особенности поселений и погребальных памятников эпохи Среднего и Позднего бронзового века на территории Кавказа, в частности Азербайджана. На основе археологических данных анализируются формы расселения, структура поселений и особенности погребальных обрядов. Установлено, что открытые поселения были характерны для земледельческого населения, тогда как укреплённые поселения выполняли оборонительные и административные функции. Погребальные памятники – курганы, грунтовые и каменные гробницы – свидетельствуют о социальной стратификации, религиозных представлениях и идеологии древних обществ. Полученные данные позволяют глубже понять социально-экономическую структуру и мировоззрение населения эпохи бронзы.

Ключевые слова: Средний бронзовый век, Поздний бронзовый век, поселения, погребальные памятники, социальная структура, археология.

NARGIZ AKHUNDOVA
ANAS Institute of Archaeology and Antropology

TYPOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ANCIENT SETTLEMENTS AND BURIAL MONUMENTS OF THE MIDDLE AND LATE BRONZE AGE

This article examines the typological characteristics of settlements and burial monuments of the Middle and Late Bronze Age in the territory of the South Caucasus, particularly Azerbaijan. Based on archaeological evidence, the study analyzes settlement patterns, economic activities, and burial practices. Open-type settlements were primarily associated with agricultural communities, while fortified settlements fulfilled defensive and administrative functions. Burial monuments, including kurgans, pit graves, and stone cists, provide valuable information on social hierarchy, religious beliefs, and ideological concepts of ancient communities. The analysis demonstrates that settlement structures and burial traditions were closely interconnected and played a significant role in shaping the social organization of Bronze Age societies.

Keywords: Middle Bronze Age, Late Bronze Age, settlements, burial monuments, archaeology, social structure.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 14 yanvar 2026-cı il.
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 29 yanvar 2026-cı il.
Rəyçilər: t.ü.f.d. Samirə Məmmədova, t.e.d. Əmrah Dadaşov.